

УДК 8

Йорданова Марина Владева

**ИСТОРИЯ КАК ТЕМА. ИСТОРИЯ КАК ТЕКСТ
(наблюдения над развитием исторической беллетристики
в сербской литературе начала XIX – середины XX века)**

Целью этой статьи является описание основных направлений в генезисе и присутствия романов с историческим сюжетом в сербской литературе в указанный период. Как часть южнославянского культурного наследия, историческая тема является приоритетной для исследователей и творческих деятелей, несмотря на то, что роман как жанр поздно развивается на Балканах. В этом заключается причина отсутствия в долгий период времени точно дефинированного и признанного как жанр исторического романа. Вопреки этому, историчность присутствует в основе мышления писателей и при обработке художественного материала, а общественные, социополитические и культурные явления предопределяют разнородные цели, которые стоят перед исторической беллетристикой в разные периоды ее развития.

Ключевые слова: историография, факт, реализм, исторический сюжет.

Jordanova Marina Vladeva

**HISTORY AS A SUBJECT. HISTORY AS TEXT
(observations on the development of historical fiction
in Serbian literature at the beginning of the XIX to the mid-twentieth century)**

The purpose of this article is to outline the main aspects in the genesis and the presence of the novels with a historical theme in the developmental path of Serbian literature during that period in the title. As part of the South Slavic heritage historical topic is a priority for researchers and artists, although late novel as a genre in the Balkans. This is why long absent here categorically defined and recognized historical novel genre. However, historicity is the basis of the writers' thinking and processing of artistic material, social, socio-political and cultural phenomena determine disparate goals facing historical fiction in different periods of its development.

Keywords: historiography fact realism, historical story.

ИСТОРИЯТА КАТО ТЕМА. ИСТОРИЯТА КАТО ТЕКСТ
(наблюдения върху развитието на историческата белетристика
в сръбската литература от началото на XIX до средата на XX век)

Южнославянските народи са носители на силно усещане за време. Исторически стеклите се обстоятелства – дълготрайна загуба на политическа и обществена независимост, както и смяната на империите – Османска с Австро-Унгарска – за дълго обричат на забавено културно развитие част от населението на Балканите. Това е една от причините хората на полуострова да осъзнават почти болезнено необходимостта от превръщането на протеклата история в памет, на миналата свобода – в спомен; да осмислят протекцията над родната история като единствен самосъхранителен механизъм, спасяващ етноса от плесента на забравата и дори на изчезването. На Балканите често войните се оказват не само мощен регулатор на историческите процеси, но и **активен катализатор на промени в цялостния литературен развой**. Кръстопътната балканска земя, този «агонален и драматичен исторически предел» (Св. Игов), често е обект на чужди политически амбиции и апетити. Затова тук войните са неизбежна част от диалектиката на човешкото живеене-умиране и причина за, до голяма степен, апокалиптичния светоглед на хората.

Есхатологичното преживяване на времето предопределя и модалността на творческото мислене. Южнославянските писатели осъзнават своята културна роля – да запълнят някои съществуващи празнини в историческото битие на своята нация, да осмислят отминалите и съвременните събития и да определят обществено-историческото им значение. Литературният историк и критик Миодраг Магицки, подчертавайки рефлексията на милитаристичните конфликти върху литературата, смята, че войните разделят литературата на периоди – преди войната, по време, и след нея; че те генерират не само сюжети, но и нови жанрове и затова не е пресилено да се говори дори за «войната като жанр» в литературата (вж. [6, с. 239–253]). Безспорно историческото съзнание се формира активно най-вече в гранични, преломни за съдбата на нацията и на индивида катаклизми, каквито са войните. То е плод на естествения стремеж да се осмислят механизмите и законите на случващото се. Така фактите от действителността се интериоризират, а в съзнанието на индивида връзките в триадата на времето – между минало, настояще и бъдеще – стават оразличими.

Сръбските писатели са хора с изострени сетива за времето, с будно историческо съзнание и способност да разбират своята обществена роля. Затова историческата тема е **неизменна част от тази литература** от самата ѝ поява чак до наши дни. Въпреки историчността на авторското мислене обаче, оформянето на жанра роман в южнославянските литератури, и на историческия роман като негов подвид, е сложен и бавен процес. Младенческият период на романа продължава твърде дълго и в сръбската литература.

В своята «История на новата сръбска литература», издадена през 1914 г., Йован Скерлич свидетелства, че «историческият роман е напълно пренебрегнат – до днес сръбската литература няма истински автор на исторически романи, макар че народът ни има толкова активни и живи исторически традиции» [10, с. 443]. Едва с появата на Църнянски и на първия том на неговите «Преселения» през 1929 г., посрещнат с критическо и читателско въодушевление, се поставя началото на активното присъствие на историческата тема в новата сръбска литература.

Скерлич е прав, но не съвсем. Въпреки спорните им в известна степен художествени качества, произведенията на Милован Видакович, Яков Игнятович, Владан Джорджевич, Янко М. Веселинович, Стеван Сремац и др., **предхождащи романа-Църнянски, поставят началото на интереса към историческата романистика**, чиито корени отвеждат към началото на XIX век.

В самото начало на XIX в. целите, с които се създава историческа проза, са подчинени на идеята за националното Възраждане, за освобождение и независимост на Балканите. (Славното) минало е това, което трябва да даде не само утеха, но и сила за борба. **Обобщени черти на прозата в първите десетилетия на XIX век са идеализацията на старината, топлата връзка между бит и история, дидактичните повествователни цели, липсата на психологизъм при обрисването на героите, подчертана роля на етнографския детайл, отказа от запазване на историческата правда, сантиментален под-**

ход към изобразяваните събития и др. Съгласно тезата на литературния критик Зоран Константинович, съществува известно «закъснение в разво­я на историческия роман при по-малките народи» [5, с. 84], което може да се обясни със забавеното, а в последствие ускорено-сгъстено, според оспорваната концепция на Г. Гачев, развитие на културата при повечето от тях. Първият исторически роман с близки до типологията на жанра характеристики²⁵ в сръбската литература е «Самотният юноша» («Усамлени јуноша», 1810) на Милован Видакович – произведение, което е далеч от качествата на образците във френската или английската литература, създадени през същия период. С появата на първите сръбски романи обаче се ражда и сръбската критика. Милован Видакович принадлежи на преходното време от Просвещението към Романтизма. С него започва новата сръбска литература. Макар че е автор и на лирика, Видакович остава в историята на литературата най-вече като романописец и един от основоположниците на жанра. Въпреки че романите му имат подражателски и възпитателен характер (това може да се обясни с просвещенските нужди на времето), той, подтикван от родолюбие, пресъздава миналото на своя народ като слага и историческа рамка на повествованието. Стилът му е сантиментално-морализаторски, а произведенията му са до голяма степен посърбени немски образци. Първо Вук Караджич, а след това и Йован Деретич са твърде критични към него, обвинявайки го в «липса на исторически усет и способност да се потопи в духа на епохата, която описва», в «непоследователност и противоречивост», в «хронологически и топографски грешки» [1, с. 154]. Онова, за което критиците са единодушни, е не художествения, а националния принос на Видакович, защото «той задоволява духовните потребности на широката читателска публика в началото на XIX век, култивира любов към книгите и към миналото на народа, засилва националното чувство. <...> Всичките му романи включват редица исторически елементи, заради което съвременниците му са го наричали «сръбския Уолтър Скот»²⁶. Романтичната трактовка на миналото тук се свързва с преданието, което отделя заслужено внимание на редица национално значими събития: управлението на Стефан Дечански и цар Душан, Косовската битка и др. Очистени от романтичните наслоения и предубедения прочит на историята, век по-късно тези събития ще послужат за основа в романа «Времето на смъртта» на Добрица Чосич.

От времето на Просвещението са и произведенията (с по-малки или по-големи художествени достоинства) на Димитрие Давидович, Джордже Магарашевич, Йован Хаджич, Данило Медакович, Сима Милоотинович Сараилия, Йован Стерия Попович²⁷ и др., намиращи се на границата между художествена литература и история. Всъщност именно съчиненията на просветителя и книжовника Доситей Обрадович и тези на Йован Стерия Попович стоят в основата на наследството на сръбската историческа белетристика. И в този период преобладават разказите за събития от посткосовския период с очакваното възкресение на славната държава, а погледът към миналото е изпълнен с възхита от идеала за велик и свободен народ – идеал, проектиран в история. Общият художествен модел на произведенията е пряко свързан със сходната цел на създаването им, а именно културно-просветната, с образователна насоченост на романите, със стремежът да се запълнят празнините в познанието на родната история, да се увековечи спомена за славни битки, велики дела и пожертвователни герои. Много романтика и сантименталност, патриотичен възторг и будна съвест се съдържат на страниците на техните книги – учебници по родолюбие.

²⁵ За първи роман в сръбската литература Лилия Кирова (вж. [4, с. 24]) възприема романа на Атанасий Стойкович «Аристид и Наталия» (1801), дидактично-сантиментален по тон и нагласа, с кратък литературен живот и ограничена публика.

²⁶ Пак там. В допълнение към казаното ще привлечем още едно мнение, валидно за голяма част от романите през XIX век: в своята книга за сръбския исторически роман през посоченото десетилетие, Т. Йовичевич пише: «Като правило при формирането на картината за свят в посочените произведения се появява противопоставянето между две сили – на светлината и мрака, на доброто и злото – видени като еманация на всяко исторически случване. Това е един вид манихейска концепция за историята, при което доброто и злото са ясно оразличими и противопоставими» (за повече подробности вж. [3, с. 166]).

²⁷ Попович е автор и на редица исторически драми и трагедии: «Смъртта на Стефан Дечански» (1841), «Хайдуци» (1842) и др., а някои от тях са със сюжети от българската история «Владислав» (1842) и «Лакан» (1842).

Романтичната представа за миналото се допълва от наличието на различни фолклорни мотиви, повторенията и устойчивите сравнения, познати от народните песни²⁸. Водещ маниер при интерпретирането на миналото е подчертаната историчност, реализирана предимно като желание на автора да остави свидетелство за събитията, които описва, да зафиксира онази част от миналото, която включва същината на историята.

Тези черти на литературата се запазват до голяма степен и в следващия период – този на Романтизма, обхващащ времето на панславистичните и омладински идеи след 1848 г. Центърът на сръбската духовност е преместен от Беч в Нови Сад, а, въпреки цензурата и стъпкването на омладинското национално движение, нито то, нито литературната дейност прекъсват напълно. Повлиян от немския романтизъм, с посредничеството на словашкия и словенския, в Сърбия пълнокръвно се развива Романтизмът. След 1865 г. нараства ролята и значението на движението Обединена сръбска омладина, в което участие вземат не само ученици, но и търговци, млада интелигенция, занаятчийство, чиято основна цел е да събуди народния дух и да способства за развитието на книжовността. Идеологията на това движение включва и идеализация на сръбското минало, и повишено внимание към сръбската история, която трябва да събуди националната гордост. С попечителството на движението се издават много политически ангажирани вестници и списания, като «Сръбски дневник», «Видовден» и др. Що се отнася до литературата, създавана в духа и естетиката на Романтизма, тя най-общо се характеризира с отгласване от рационализма на предишния период. Отново господства романтичното светоусещане на твореца при обработката на художествения материал и изискването за сантименталност и идеализация на старината. Периодът се свързва с разцвета на лириката и драмата, със засилен интерес към фолклора, който намира в лицето на Вук Караджич своя щателен изследовател. Онези, които създават проза на историческа тематика, обръщат поглед към Средновековието и виждат в него не толкова историческия факт, колкото собствените си представи за протеклото време. Народния живот и език са издигнати в свръхценност, а невъзможната национална свобода е проектирана в миналото величие. През периода на Романтизма е осезаемо влиянието на народното творчество и най-вече на юнашките епически песни, които водят до вторична актуализацията на фолклора. Повечето автори на романи и драми със сюжети от историята не държат сметка за конкретните факти, а избират за девиз мотото: **«В историята всичко е свято»**. Писателите от този период могат най-общо да се нарекат «романтични историци и исторически романтици» (Скерлич). По-изявени творци, автори на произведения, интерпретиращи теми от историята, са Йоксим Нович Оточанин, Джура Якшич, Милан Миличевич, Милорад Шапчанин и Чедомил Миятович.

Както в повечето европейски литератури, така и в сръбската, след доминацията на Романтизма като художествено-естетическо направление, идва ред на Реализма. Последният обхваща периода от 1870 до 1900 г., когато на свой ред ще отстъпи на Модернизма. **Характеризиран от Деретич като доста широка, интересна и разнообразна панорама на литературни явления в продължителен период от време** (цит. съч. [1, с. 157]), сръбският реализъм се развива изключително под влияние на руския. Прежеждат се и добре се познават произведенията на Гогол, Тургенев, Достоевски, Чернишевски и Толстой. Макар че реализмът възниква като реакция срещу романтизма и постулираните от него идеи, двете направления дълго време съществуват успоредно, а в творчеството на отделни писатели (Яков Игнатович, възприет като ранен реалист) са застъпени в еднаква степен. Политическата независимост способства за развитието на активна културна дейност, а от 70-те години тя се осъществява в новия духовен център на Сърбия – Белград. Там се издават и двете водещи периодични издания от 90-те години – «Дело» («Дјело») и «Сръбски преглед» («Српски преглед»). **През този период преобладават по-кратките, служещи за непосредствена емоционална реакция жанрове, какъвто е разказът например. Развива се сатирата, пишат се фейлетони и комедии, а също и документалните жанрове (мемоари, очерци), които са**

²⁸ Като обобщение на казаното ще привлечем думите на литературния историк Матицки, според когото през целия XIX век прозата се намира под силното влияние на устната традиция – взема от нея готови ситуации и общи места, цитира народни песни и епически стихове (за повече подробности вж. [7, с. 34]).

по-близо до публицистиката, отколкото до художествената литература. Реализмът открива малкия човек и неговия свят, насочва вниманието си към бързо разпадащите се патриархални отношения. Реализмът не държи толкова на креативността, колкото на точното възпроизвеждане, на обективната оценка на заобикалящия свят. Неговата цел не да развлича, а да изобразява живота с всекидневните му проблеми. През този период доминират малките прозаически късове, посветени на селския човек и неговото битие. Успех бележи и романът, благодарение на Яков Игнатович, Янко Веселинович, Стоян Новакович, Андра Гаврилович, Симо Матавул, Стефан Сремац, Светолик Ранкович и Драгутин Илич. Пишат се, без особен успех, и редица исторически драми. Виден е стремежът през този период за отгласване от сантиментализма и романтичните представи за света. Желанието е историята да не бъде четена и мислена само романтично, а на мястото на сантименталността да се настани трезвия анализ. С името на Иларион Руварац²⁹ се свързва преходът на сръбската история от обект на патриотичната литература към превръщането ѝ в предмет на науката. Яков Игнатович, първият сръбски реалист и същевременно последен романтик, работи в областта на социалните («Патница» 1888 и др.) и историческите романи («Джурадж Бранкович» – 1880–1881, «Дели Бакич» – 1886, «Кралска снаха» – 1885, последните два – недовършени), на историческите разкази («Манзор и Джемила» – 1874, «Кръв за рода» – 1878). Идеализирайки сръбския народ като цяло, той идеализира и неговата история. Писателят не успява добре да обработи, подреди и овладее историческия материал, който слабо познава. Игнатович се движи между две крайности – или преразказва сухо и монотонно фактите, или стига до фантазни крайности при интерпретацията на миналото. Всичко това може да се обясни с факта, че Игнатович е предтечата на сръбския реализъм и в творчеството му се срещат двете естетики, две умонагласи – на романтизма и на реализма. Грешките на този писател, изтъквани от критиците, и неговите романтични залитания, ще бъдат избягнати до голяма степен в произведенията на Янко М. Веселинович. Макар че Веселинович работи основно в областта на разказа, пресъздавайки картини на селския живот, видян с очите на «идиличния реализъм» (Деретич), в историята на сръбската литература този писател остава най-вече с добилата широка популярност исторически роман «Хайдук Станко» (1896). Въпросният роман е посветен на Първото сръбско въстание, но залага и на сюжета за несправедливо оклеветения и за неговото страшно отмъщение. Макар да е популярна и четена до днес творба, «Хайдук Станко» е типичен пример за романтично пътуване в миналото, при което строгото придържане към историческите факти съвсем не е задължително. И ако все пак романът и днес задържа вниманието на специалистите, то това се дължи на народопсихологическите наблюдения и на вярно уловената и пресъздадена атмосфера на епохата, подвластна на идеята за извоюването на свободата.

Друг реалист, автор на исторически повествования, е Стеван Сремац, по-популярен със своите сатирични произведения и с разработването на сюжети от обичния Ниш. Той създава и цикъл от исторически картини, посветени на Великия жупан Часлав, на Владимир Дуклянин, Великия жупан Властимир, Крал Драгутин, на смъртта на цар Лазар, Забравените Обиличи и др. Доброто познаване на фактите писателят дължи на професионалната си историческа подготовка, но въпреки това не гледа на миналото единствено с очите на науката, а и с тези на творческото вдъхновение. За него историята има плът и кръв, има човешко лице. И Сремац се стреми да подчертае именно човешкия фактор като основен двигател на историческия процес.

В края на XIX век е публикувана и част от историческата драма на Милорад Митрович «Деспот Лазар Бранковић», романите на Андра Гаврилович («Прве жртве», «Бањско злато», «Деспотова властела»), «Цар Душан» на Владан Джорджевич, «Иконија, везирова мајка», «Рајко од Расине» на Чедомил Миятович, «Хађи Ђепа» на Драгутин Илич – доказателство за особения интерес към историческата тема в периода на сръбския реализъм.

Сръбската литература от началото на XX век до края на Първата световна война не създава постижения-образци в областта на историческите романи. Пользът на «Модерна» – та обаче дава пло-

²⁹ Известен като първия «неродолюбив историк», защото поставя обективната истина над идеала и разрушава редица смятани за непоклатими митове от сръбската история.

дове и в сферата на поезията, и в тази на прозата. На мястото на класическия реалистичен маниер на отразяване и пресъздаване на действителността идва времето на други методи, на нови теми. Периодът се характеризира с повишен интерес към вътрешния свят на човека и неговата разкъсвана от противоречия душа, а вместо идилични картини на селския живот се създават основно произведения, посветени на града и на неговите обитатели. Що се отнася до романите, превес имат посветените на съвременния живот, в които често се поставят и социални въпроси.

Известно тежнение към историята проявяват и романите на Борисав Станкович, който изследва разпадането на патриархалните отношения в началото на новия ХХ век. Борисав Станкович (1876–1927) е автор на един от първите модерни психологически романи в сръбската литература – «Нечиста кръв» (1910). Сюжетът е свързан с родната Враня и представлява разказ за разорението на богато чорбаджиjsко семейство – това на ефенди Мито, изобразено на фона на променящия облика си град, в който ориенталското и европейското се пресичат. Сюжетоорганизиращ стожер са силните душевни преживявания на неговата дъщеря Софка, върху която рефлектира основния сблъсък на епохата – конфликта между патриархалността и нейните традиции срещу неумолимия ход на времето, което носи неизбежна промяна. В образа на Софка си дават среща противоположните копнения на плътта и духа, конфронтират се сетивните и душевни възприятия. Под формата на семейна хроника е проследен и се разгръща мотивът за нечистата кръв на предците, за допуснатите от тях грешки, чието бреме ще тежи на плещите на потомците. В романовата тъкан е проектиран и сблъсъкът между селото и града като вмес-тилище на различни светогледи и на противоречиви естетики. Лирико-психологичният реализъм на писателя, който изразява и много от естетиката на символизма, възкресява в съзнанието на реципиента отминали, но реално съществували хора и събития, разположени в кръстопътната зона между Изтока и Запада. Неговата Враня, в която съжителстват хора от различни етноси и вери, напомня на Вишеград и Травник, изобразени с много любов и толерантност в романите на Иво Андрич. Модерните течения в литературата от първите две десетилетия на ХХ век възпрепятстват появата на крупни исторически платна, особено на такива с историческа тематика.

Първата световна война влече със себе си катастрофичното усещане на загубилия опорите си свят. Тази цивилизационна драма рефлектира във всички литературни жанрове. Новите светуосещания търсят нова стилистика, различни изразни средства, които адекватно да отразят душевната дисхармония на хората след катаклизма. Лириката, заедно с по-кратките белетристични форми, се оказва предпочитана, тъй като е способна по-експресивно и мигновено да отговори на промените в заобикалящата действителност. Въпреки че белетристиката изостава в количествено отношение, историческата тема си пробива път в произведенията на Бранимир Чосич и Милош Църнянски. Литературната равностетка след войната доказва, че нито един сръбски исторически роман до момента не е достигнал европейските или руски образци, що се касае до сравняване на философско-естетическите концепции за историята. По-скоро този период е време на подготовка за романа, за кристализирането на романовото мислене. Йован Деретич е категоричен: «до 50-те години на ХХ век сръбският роман изостава не само от европейските образци, но и от други жанрове в литературата» (цит. съч. [1, с. 25])³⁰. По наше мнение този извод не бива да се генерализира, защото рискуваме да пренебрегнем постиженията на междувоенната романистика в лицето на Църнянски, например. Всяко историческо време подсказва адекватните литературни форми, в които да се побере, и ако за периода до Първата световна война това е лириката, то в края на междувоенния период ще се наблюдава истински „глад по епичност“.

В междувоенния период водещо е името на Милош Църнянски. Първият том от неговите «Преселения» (1929; втори том, 1962) залага на срещата между индивидуалната и националната съдба.

³⁰ Подобно е становището и на Г. И. Илина, която обаче визира само 20-те години на ХХ век. Според нея «през втората половина на 20-те години в сръбската литература романа е все още периферен жанр. Няколкото произведения (Б. Чосич «Шабаш» – 1925, «Две царства» – 1928; Александър Вучо «Зрителен ъгъл» – 1928), макар и привлекли внимание, не изменят в дълбочина съотношенията в жанровата система през този период» (вж. [2, с. 48]).

Църнянски добросъвестно проучва голямо количество исторически материали – мемоари и архивни данни, без обаче никога да определя жанрово романа си като исторически. Неговите герои принадлежат в еднаква степен и на историята, и на фикцията, без от това да губят достоверността си – в смисъл на действителни или поне възможни личности. Изследователят Рудяков изброява няколко фактора, които категорично обуславят принадлежността на «Преселения» към жанра на историческия роман. Според него това са: изграждането на романа на основата на исторически материали, избор на сюжет от отдалечено спрямо авторовото и читателското настояще време; използването на архивни материали и спомени на очевидци на преселенията към Русия в средата на 18 век (например спомените на Симеон Пишчевич). И не на последно място – това е разказ за значимо събитие от миналото, което, по думите на Рудяков, отдавна е неотменима част от сръбската историческа наука. Като друг аргумент в полза на становището може да се приеме и стремежът на писателя да се придържа стриктно към историческата истина, а също и фактът, че цялото развитие на действието, основните конфликти и герои са подчинени на историческите случвания. В крайна сметка критикът стига до извода, че първата книга на «Преселения» «е пример за един от вариантите на историческа белетристика, без обаче да е само и единствено исторически роман» [9, с. 118]. Църнянски не се бои да бъде нито субективен, нито лиричен. Неговата цел е не толкова да възкреси епоха (макар че го постига), колкото да пречупи рефлексията на историческите събития през екзистенцията на личността (малко по-късно това ще направи и Андрич, стремежи се обаче към пределна обективизация на повествованието и към универсалност, наднационалност на обобщенията).

Краят на «Модерна» – та (и олевяването на литературата) реабилитира реализма в изкуството и води до нова негова разновидност, а именно социалния реализъм. Той най-общо представлява едно възраждане (но с известни корекции) на критическия реализъм от XIX век. Виждаме го реализиран в чист вид в романите на Бранимир Чосич. В центъра на изображение застават народните маси, които са издигнати до първопричина и двигател на всяка обществена промяна. Народът е колективния герой и в «Сръбската трилогия» (1934–1936) на С. Яковлевич, а също така и в неговия роман «Смяна на поколенията» (1940), посветени на историята на Сърбия от Първата световна война и на зараждането на революционните брожения в средите на младите.

Ако трябва да обобщим направените до тук наблюдения, става ясно, че историческата тема, намерила адекватно обиталище в жанра на историческия роман, има дълбоки корени в сръбската литературна традиция и е част от нея още от началото на XIX век. Но за разлика от българската литература например, в съседната южнославянска страна има изобилие от исторически четива през периода преди Първата световна война, а не веднага след нея. Макар и писани с образователна и/или възпитателна цел, романите на Милован Видакович, Янко М. Веселинович, Яков Игњатович и др. засилват интереса към миналото и провокират зараждането на историческо съзнание, което ще се реализира години по-късно в творчеството на Църнянски и, разбира се, в романите на Нобеловия лауреат Иво Андрич («Мостът на Дрина», «Травнишка хроника», «Омер паша Латас»). Колкото и различна да е художествената стойност на създадените през XIX век белетристични произведения с исторически сюжети от тези през XX век, важно от днешна гледна точка е извървяването на прехода от сантиментално-дидактичното към метафизично-екзистенциалното преосмисляне на историческата фактология; извървяването на пътя от просвещение към историософия. Началото на модерния сръбски роман, възникнал на базата на преодоляната (допълнена и обновена) традиция, е именно междувоенния период, който ще бъде последван от т. нар. «време на романа» в средата на XX век. След социално-психологическия и лиричния роман от 20-те и 30-те години, идва времето на изповедния и интелектуално-психологическия роман, а също и на романите-хроника и романите-епопеи, създадени от Иво Андрич, М. Лалич, Б. Чопич, Д. Чосич, М. Павич, М. Селимович и др. През втората половина на XX век интересът към историята се задълбочава, а историческият роман отново излиза на литературната сцена, разрушавайки предзададената представа за жанра и за неговите възможности. За сръбската литература с особена сила важат думите на литературния историк Предраг Палавестра, който смята, че «историческият роман

се движи в многу широко пространство: от романизовани исторически студии, изградени на строго документална основа, през жанрово силно застъпените воени романи за Първата и Втората световна война, през тривиални, авантюристични и криминално-шпионски романи, романи за големи исторически завети, патетични родолюбиви романи от националната историја в романтичниот стил на старата школа – до лични, семејни и генеалогични романи» (вж. [8, с. 87]). Романите на Иво Андрич, Меша Селимовиќ, Добрица Чосиќ, Борислав Пекиќ, Данило Киш и Михајло Лалиќ отвараат нова страница в историјата на српската литература, реализирајќи нови идеи, мотиви, поетика и стил върху тестаментот на традицијата. А историјата како тема и историјата како текст се оказват винаги актуални на Балканите, кадето политика и војни не спираат да прекрочаваат географските карти на полуострота, провоцирајќи нови и различни културни и литературни маршрути.

Литература

1. Деретиќ Ј. Историје српске књижевности. – Београд, 1996.
2. Ильина Г. Я. Развитие югославского романа в 20–30-е годы XX века. – М., 1985.
3. Јовићевиќ Т. Српски историјски роман XIX века. – Београд, 2007.
4. Кирова Ј. Сходни процеси и јавления в литературата на балканските славјани. – С., 1988.
5. Константиновиќ З. Историја и историчност. О епском казивању српске прошлости у контексту литературе малих народа // Историјски роман, Београд, 1996.
6. Матиќки М. Писац и рат // О српској прози. – Београд, 2000.
7. Матиќки М. Почетак и крај историјског романа // Књижевност и историја. – Ниш, 2001. – Кн. 4.
8. Палавестра П. Обнова историјског романа // Историјски роман. – Београд, 1996.
9. Рудјаков П. Историја као роман. – Београд, 1998.
10. Скерлић Ј. Историја нове српске књижевности. – Београд, 1967.

Literatura

1. Deretich J. Istorije srpske knizhevnosti. – Beograd, 1996.
2. Il'ina G. Ja. Razvitie jugoslavskogo romana v 20–30-e gody XX veka. – M., 1985.
3. Jovichevich T. Srpski istorijski roman XIX veka. – Beograd, 2007.
4. Kirova L. Shodni procesi i javlenija v literaturata na balkanskite slavjani. – S., 1988.
5. Konstantinovich Z. Istorija i istorichnost. O epskom kazivanu srpske proshlosti u kontekstu literature malih naroda // Istorijiski roman. – Beograd, 1996.
6. Maticcki M. Pisac i rat // O srpskoj prozi. – Beograd, 2000.
7. Maticcki M. Pochetak i kraj istorijskog romana // Knizhevnost i istorija. – Nish, 2001. – Kn. 4.
8. Palavestra, P. Obnova istorijskog romana // Istorijiski roman. – Beograd, 1996.
9. Rudjakov P. Istorija kao roman. – Beograd, 1998.
10. Skerlich J. Istorija nove srpske knizhevnosti. – Beograd, 1967.